
Geestelijke verzorging en participatiesamenleving

Een persoonlijke verkenning

De wenselijkheid van een participatiesamenleving en het streven daarnaar kan men afdoen als een dekmantel voor bezuinigingen, maar ook als een kans om de verhouding tussen burgers en samenleving op het gebied van zorg en welzijn opnieuw te definiëren en vorm te geven. Geestelijk verzorgers die thuis zijn op het gebied van zorg en welzijn zouden daar een eigen plaats in kunnen vinden. Het spreekt echter niet vanzelf dat dit werkelijk gebeurt. In dit artikel beschrijft Ren Lantman een door hemzelf, op lokaal terrein uitgevoerde verkenning naar de stand van zaken en eventuele mogelijkheden. Het sluit aan bij projecten, werkwijzen en gedachten die in de eerstelijns geestelijke verzorging leven.

Ren Schrojenstein Lantman

Schets van het terrein

In 2014 ben ik in de eigen regio, te weten Sittard-Geleen in de provincie Limburg, op zoek gegaan naar de mogelijkheden van geestelijke verzorging in de zo genoemde participatiesamenleving, toegespitst op de informele zorgorganisaties. Het resultaat is geweest, dat ik me begin 2015 als vrijwilliger heb aangesloten bij twee organisaties: De Brug (zie: www.thcdebrug.nl), die haar werkgebied heeft in de gemeenten van de Westelijke Mijnstreek, en Buddyzorg Limburg (zie: www.buddyzorg.nl), werkzaam in deze provincie. Mijn positie en rol in deze organisaties is geen andere geweest dan andere vrijwilligers: een door de organisatie aangestuurde ondersteuner te zijn van cliënten, met alle mogelijkheden en beperkingen van deze organisaties. Maar tijdens deze inzet als vrijwilliger heb ik me, met medeweten van de betreffende organisaties, steeds afgevraagd, wat de eigen bijdrage zou kunnen zijn van de geestelijke verzorging aan de realisering van de participatiesamenleving. Daartoe schets ik eerst een algemeen kader betreffende de organisatie van vrijwilligers, dit met het oog op geestelijke verzorging. Daarna spits ik deze verkenning toe op de rol, die de geestelijk verzorger procesmatig en inhoudelijk zou kunnen spelen. Het is een eerste, plaatsgebonden verkenning, die open staat voor verdere regionale en landelijke exploratie.

Vrijwilligers in de participatiesamenleving

De inzet van vrijwilligers is gekoppeld aan behoefte en vragen vanuit de samenleving en deze wordt mede gereguleerd en gestimuleerd door de uitvoering van de Wet Maatschappelijke Ondersteuning (Wmo), die aan de ondersteuning door het eigen netwerk en de inzet van vrijwilligers een belangrijke plaats toekent als het gaat om de informele zorg. De weg daarnaar toe zal in verschillende gemeenten niet dezelfde zijn, maar variaties op hetzelfde thema kennen. Voor de gemeente Sittard-Geleen is als doel van de Wmo expliciet geformuleerd, dat het om een zoektocht gaat naar een nieuw evenwicht tussen formele en informele zorg. Daartoe wordt in lijn met het landelijke beleid de traditionele vraag naar het recht op zorg en ondersteuning omgebogen naar het antwoord op de vraag 'Wat heeft u nodig?'. Overleg en het zogenoemde keukentafelgesprek moeten dan wel leiden tot bindende afspraken over een zorgarrangement, tegen een vaste prijs, met als resultaat: regie over het eigen leven, deelname aan het maatschappelijk leven, het voeren van een veilig huishouden. De arrangementen zijn ingedeeld naar complexiteit (de mate van beperking) en zwaarte (incidenteel of structureel). Aldus wordt participatie operationeel gemaakt, of – met de meest gebruikte term – maatwerk geleverd. Afhankelijk van wat nodig is wordt professionele hulp dan wel ondersteuning door familie, omgeving en vrijwilligers ingezet.

De operationalisering van de huidige Wmo 2015 is niet langer gericht op de borging van rechten met soms uit-gemillimeterde afspraken. Centraal in de zogenaamde keukentafelgesprekken, waarbij de hulpvrager om de tafel zit met een Wmo-deskundige, staat de vraag, wat hier nodig is aan ondersteuning en begeleiding. Materiële zaken, die dienen om een veilig huishouden te voeren en regie over eigen leven te voeren, staan hierin voorop. Maar ook het deelnemen aan de samenleving is een belangrijk doel. Concreet gaat het daarbij om plekken,

waar mensen elkaar kunnen ontmoeten. Ook vanuit levensbeschouwelijk oogpunt zijn dergelijke ontmoetingsplekken gerealiseerd of gepland. Vrijwilligers kunnen een brugfunctie vervullen om mensen te begeleiden naar deze ontmoetingsplekken. De ontmoetingsplekken zelf kunnen een nieuwe speelruimte bieden aan zingeving en levensbeschouwing. In de gemeentelijke screening van het keukentafelgesprek ko-

Doel van de Wmo: zoektocht naar evenwicht tussen formele en informele zorg

men vragen van zingeving en levensbeschouwing niet vanzelfsprekend op tafel, wanneer complexiteit naar beperking en zwaarte naar benodigde tijd voor inzet wordt vertaald. Als in het gemeentelijk beleid zingeving expliciet als leefgebied is benoemd, kan dit ook al aan de keukentafel besproken worden, zoals de ervaring elders, met name in Nijmegen, leert (Lantman, 2013, 27).

Profiel van de vrijwilliger.

De vrijwilliger komt in vele soorten en maten voor. Gemeenschappelijk zijn de volgende vier kenmerken: de werkzaamheden worden op vrijwillige basis verricht, zonder financiële vergoeding, in georganiseerd verband, met een maatschappelijk doel en gericht op anderen (Wikipedia, 2016). Gemeenschappelijk is echter dat de beginnende vrijwilliger in de door mij gekozen organisaties, ongeacht scholing, beroep of levenservaring, verplicht is tot een initiële scholing voordat hij of zij wordt ingezet. De vrijwilliger wordt eveneens geacht bijscholing (interview) te volgen, en daarnaast ook themamiddagen of andere bijeenkomsten van de organisatie bij te wonen. Hoewel de initiële opleiding een lage drempel vormt - in 'mijn' organisaties twee of drie bijeenkomsten, afgesloten met een certificaat - is deze gericht op een enigermate planmatig, beredeneerd

en doelmatig optreden. En ofschoon het introduceren van de theorie in de praktijk gelineariseerd wordt, zowel door begeleiders als deelnemers, wordt er toch gewicht aan gehecht. Voorafgaande aan deze basistraining en de uitnodiging daartoe vindt een intake door de coördinator van de organisatie plaats, waarin wordt afgetast of deze organisatie en dit type werk past bij degene, die zich meldt voor vrijwilligerswerk. Na de basistraining volgt een eerste inzet, die door bemiddeling tot stand komt (*match*) en ook individueel begeleid wordt. Het is duidelijk dat deze afstemming van individu en organisatie fine-tuning vraagt (zie voor COiL: Lantman, 2012, 70-77).

Kansen voor de geestelijk verzorger: profilering in procesbegeleiding

Naast het persoonlijke doel van de scholing (inzet in de praktijk als vrijwilliger) is er ook een organisatiedoel, dat in en door de scholing meespeelt. Via de scholing wordt men betrokken bij de organisatie en haar leden, en wordt het familiegevoel, soms bewust zo gearticuleerd, uitgedragen en in speciale bijeenkomsten onderstreept. De scholing dient ook de organisatie zelf, die steeds meer gebonden wordt aan een zeker kwaliteitsbeleid, waarin o.a. garanties gevraagd wordt voor de aan te trekken vrijwilligers. In het kader van deze kwaliteitsbewaking is er na het behalen van de scholing sprake van het ondertekenen van een organisatie-reglement plus vrijwilligerscode, waarin rechten en plichten ten opzichte van de organisatie beschreven staan.

Mogelijke bijdrage van de geestelijke verzorging: procesmatig

Binnen de informele zorgorganisatie krijgt de geestelijk verzorger te maken met een nieuw type vrijwilliger, die zijn eigen deskundigheid met zich meebrengt. Naast de beroepservaring telt ook de levenservaring mee. Dit vraagt van de geestelijke verzorger, wanneer hij uitgenodigd wordt tot een be-

paalde scholing, om andere onderwijskundige en procesmatige vaardighedenvaardigheid dan het geval is bij initiële opleidingen. De professionals in de informele organisatie – waarbij de formatie klein gehouden moet worden in verband met beschikbare financiële middelen – zijn belast met coördinatie (intake, secretariaat, PR-medewerker) en met opleidingsactiviteiten. In de mij vertrouwde organisaties zijn ze allen afkomstig uit de zorgsector en hebben zich ontwikkeld op het terrein van supervisie, interventie, kwaliteitsbeleid en projectbeheer. Voor scholing van specifieke projecten wordt op projectbasis professionele deskundigheid ingehuurd. Hoewel dit veld dicht bezet is, liggen hier waarschijnlijk ook kansen voor de geestelijk verzorger als hij zich profileert op het gebied van procesbegeleiding en zich kwalificeert op het terrein van interventie en/of leerprocessen. Het belang, dat de beroepsvereniging VGVZ middels registratie-eisen aan interventie en (leer)processen stelt, kan een aanbeveling voor de inzet van de geestelijke verzorging in die richting zijn. De informele zorgorganisaties zitten allen in een proces van profilering, een blik op de (werende) sites van de eigen en andere organisaties laat dit zien. Wat voor de geestelijke verzorging van belang is, is de open ruimte die in dit zoekproces kan ontstaan voor nieuwe en aantrekkelijke initiatieven vanuit het eigen domein: zingeving en levensbeschouwing. De geestelijk verzorger is afkomstig uit de zorgwereld, en dus in staat de brug te slaan tussen formele en informele zorg. Andere professionals, zoals psychologen en maatschappelijk werkers zitten hier al langer op het vinkentouw om de vrijwilligers te boeien met tal van interessante gezichtspunten, stof voor o.a. themamiddagen. Hij is dus niet de enige aanbieder van mogelijke thema's.

Mogelijke bijdrage van de geestelijke verzorging: inhoudelijk.

Met het oog op het eigen domein van de GV ga ik nader in op de thema's die in de basistraining en vervolstraining van mijn organisatie ter sprake komen. De eerste is de

basistraining van De Brug. Centraal staat de aandacht voor en het (beperkt) trainen in het open luisteren, oordeels- en meningsvrij, niet gericht op het aandragen van oplossingen. Dit met veel ezelsbruggetjes gelardeerde gedeelte van de training ('laat OMA thuis' enz.) is uiteraard bekend aan de geestelijke verzorging, en wordt ook elders ingezet (zie: COiL, Lantman 2012; Davelaar 2013). In de training van Buddyzorg valt - naast het open luisteren - de nadruk op de bevordering van de eigen kracht van degene, die wordt ondersteund. Het meest expliciet komt dit naar voren in de presentatie van het model van de zelfregie. Deze is - althans volgens dit model (Brink, C., & Poll, A, 2012) - een uitwerking en toespitsing van de presentietheorie en de empowermentbeweging. Dit model van zelfregie kent vier componenten die uitgewerkt worden in concrete aanwijzingen voor het optreden van de vrijwilliger. Wat bij de cliënt bevorderd moet worden is zijn eigenaarschap, kracht, motivatie en het leggen van contacten. De lijn die hierin zit, zal duidelijk zijn: het moet de cliënt bewust maken van zijn eigen potenties en in beweging zetten naar de maatschappij.

Een variant hiervan is de methode, gebruikt in de opleiding tot netwerkcoach ofwel Persoonlijk Begeleider (de Brug). Deze training is gebaseerd op het zogenaamde een TO GROW-coachingmodel, ontwikkeld door MEZZO¹, waarin methodisch een aantal stappen worden gezet tot uitbreiding van het netwerk. Vanuit een verkenning van de leefwereld gaat de begeleider samen met de cliënt het bestaande netwerk in kaart brengen. Op grond daarvan vindt een exploratie van mogelijkheden tot uitbreiding van het netwerk. Vervolgens het daadwerkelijk (doen) verkennen van nieuwe mogelijkheden, en tenslotte het borgen daarvan. Een traject, waarvoor persoonlijk begeleider en cliënt een jaar een begeleid traject hebben. Deze inzet als persoonlijk begeleider is onderdeel van een meerjarig project, waarbij door de organisatie met de subsidiegevers o.a. ook succespercentages zijn afgesproken. De overkoepelende subsidietitel voor dit project is het bestrijden van eenzaamheid en het komen tot ontmoeting in de samenleving. Uit dit overzicht van thema's in de training blijkt verwantschap met basisinzichten en theorieën, die in het vak

geestelijke verzorging gangbaar zijn. Vooral de presentietheorie en de gespreksmodellen, gericht op groei en verandering, zijn herkenbaar. Er zijn (uiteraard!) kritische opmerkingen te maken bij het gebruikte materiaal, feit is dat ze het vrijwilligerswerk sturen en richting geven. De nadruk op eigen kracht ondersteunt de onderliggende agenda van de participatiesamenleving. In het geval van het GROW-model is er – een beetje op gespannen voet met presentie – de lichte dwang te komen tot resultaten, omdat hier immers het project als zodanig op afgerekend wordt.

Kansen voor geestelijke verzorging?

Mijn primaire leerpunt uit deze (eerste!) verkenning is, dat deze methoden en trainingselementen worden ingezet met het oog op het doel van de participatiesamenleving, zoals beoogd door de Wmo.

Op het niveau van de vrijwilligersorganisatie en het gemeentelijk beleid is zelfredzaamheid en participatie in de samenleving het gemeenschappelijke, richtinggevende doel. En dit doel is beleidsmatig resultaatgericht geformuleerd: regie over eigen leven, deelname aan het maatschappelijk leven, een veilig huishouden. Voor de eerste twee resultaten is het vormen en onderhouden van het netwerk een belangrijke bemiddeling om eenzaamheid te bestrijden. De inzet van de vrijwilliger is hier een hefboom, om de gewenste verandering tot stand te brengen. De inbreng van de domeinen van de geestelijke verzorging – zingeving en levensbeschouwing – zal, wil het enig effect sorteren, aan dit beoogd resultaat gerelateerd moeten worden, hetzij als een sub-domein of als een dwarsdimensie. De uitwerking hiervan vraagt om nadere reflectie en een veld van experiment, waartoe geestelijk verzorgers – werkzaam in de informele zorg of op het snijvlak van formele en informele zorg – elkaar kunnen stimuleren (Muthert, 2015).

Ren Schrojenstein Lantman is twintig jaar werkzaam geweest als geestelijk verzorger. Op dit moment is hij als vrijwilliger actief bij diverse organisaties en heeft hij de rol van geestelijke verzorging in de eerste lijn verkend. E-mail: renlantman@xs4all.nl

Literatuur

Beroepsstandaard (2015), Amsterdam: VGVZ.

Brink, C., & Poll, A. (2012). *Werken vanuit zelfregie- wat houdt het in. MOVISIE, kennis en aanpak sociale vraagstukken*. Utrecht: MOVISIE.

Davelaar, M., Hamdi, J., Verheijen, J., Dongen, M.-C. van, & Verleun, A. (2013). *Gezien en gehoord. Het maatschappelijk rendement van project Motto. Aandacht voor zingeving en levensvragen bij ouderen*. Rotterdam: Jonker-Verwey Instituut.

Lantman, R. (2012). *Mijn verhaal doet er toe! Zingevingsondersteuning in welzijn en zorg. Centrum Ouderen en Levensvragen te Nijmegen (2003 – 2011)*. Nijmegen: Centrum Ontmoeting in Levensvragen.

Muthert, H. (2015). Geestelijke verzorging (binn)en de Wmo. Een aanzet tot een gezamenlijke visie. *Tijdschrift Geestelijke Verzorging*, 18(77), 31-36.

Natuurlijk, een netwerkcoach! Van A naar Beter in tien stappen. (2013). MEZZO, Landelijke vereniging voor Mantelzorg en Vrijwilligerszorg, Bunnik: MEZZO.

Vrijwilligerswerk. Geraadpleegd 1.2.2016. www.wikipedia.org/wiki/vrijwilligerswerk.

Notes

- 1 Het GROW coachingsmodel is afkomstig uit de U.S.A., ontwikkeld in de jaren 1990. En voor het eerst beschreven door John Whitmore. Een illustratie van de toepassing van oorspronkelijk voor professionals bedoelde methoden die nu in vrijwilligerswerk worden gebruikt. GROW is een acroniem voor G = Goal R = Reality O = Options W = Will. Toepassing van dit model vraagt van de trainee een mindset voor de volgende vragen: What do you want (G)? Where are you now (R)? What could you do (O)? What will you do (W)?